

Prof. dr. Lejla Turčilo

Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo

Fakultet političkih nauka / Faculty of Political Sciences

lejla.turcilo@fpn.unsa.ba

UDK 316.774(497.6):355.012(477)

Pregledni naučni rad

**MEDIJSKA I DRUŠTVENA POLARIZACIJA U VREMENU KRIZE:
BH. MEDIJI I RAT U UKRAJINI¹**

**MEDIA AND SOCIAL POLARIZATION IN A TIME OF CRISIS:
BH MEDIA AND WAR IN UKRAINE²**

Sažetak

Ovaj članak propituje načine na koje se mediji u Bosni i Hercegovini u vrijeme krize odnose prema već postojećoj društvenoj polarizaciji i načine na koje je dodatno osnažuju. Korištene su teorije društvene polarizacije, s posebnim akcentom na interpretativnoj polarizaciji, u kojoj mediji imaju krucijalnu ulogu. U fokusu istraživanja je izvještavanje o ukrajinskoj krizi, kako bi se razmotrili obrasci koji su se razvili u medijskom izvještavanju, posebno kada je riječ o različitim pristupima u Federaciji BiH i Republici Srpskoj. Istraživanje je zasnovano na metodi analize sadržaja i dubinskim strukturiranim intervjuima sa novinarima, urednicima i političkim analitičarima. Uzorak čini 7 najčitanijih web portala iz BiH: 4 iz Federacije BiH i 3 iz RS, a korpus ukupno 50 tekstova. Korištena je pretraga po ključnim riječima: Ukrajina, Rusija, agresija, napad, invazija, rat, a analizirani period je sedam dana od početka napada na Ukrajinu (od 24.2. 2022.) i sedam dana od datuma prve godišnjice napada na Ukrajinu (od 24.2.2023.). Indikatori za analizu su: kako mediji odlučuju što je vrijedno vijesti, kako mediji biraju izvore, kako mediji provjeravaju informacije i kako mediji oblikuju priču (s posebnim osvrtom na to kako je oblikuju u odnosu na agendu koju postavljaju i javno mnijenje koje oblikuju). Cilj je propitati koliko su ukrajinsku krizu mediji iskoristili da dodatno polariziraju bh. društvo, a opći zaključak je da izvještavanje medija tek djelimično ispunjava ključne uloge obezbjeđivanja sveobuhvatnih, jasnih informacija, kontekstualizacije događaja i edukacije javnosti. Interpretacija događaja je selektivna i u skladu sa dominantnim narativima i, kao takva, ne doprinosi razumijevanju dešavanja u potpunosti, a još manje kvalitetnom društvenom dijalogu. Kao postkonfliktno društvo, Bosna i Hercegovina bi trebala imati mnogo veći senzibilitet za dešavanja u Ukrajini, a

---

¹ Članak predstavlja elaboraciju izlaganja sa naučne konferencije **Mostovi medijskog obrazovanja** održane u Novom Sadu u maju 2023. godine

² This article is an elaboration of the presentation delivered at the scientific conference **Bridges of Media Education** held in Novi Sad in May 2023.

mediji bi trebali s mnogo više pažnje, odgovornosti i javnog interesa pristupati ovoj temi. To se podjednako odnosi i na kvantitet i na kvalitet informacija koje su građanima dostupne.

Ključne riječi: mediji, polarizacija, Bosna i Hercegovina, Ukrajina

Summary

This article examines the ways in which the media in Bosnia and Herzegovina in times of crisis relate to the already existing social polarization and the ways in which they further strengthen it. Theories of social polarization were used, with a special emphasis on interpretive polarization, in which the media play a crucial role. The focus of the research is reporting on the Ukrainian crisis, in order to consider the patterns that have developed in media reporting, especially when it comes to different approaches in the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Republika Srpska. The research is based on the method of content analysis and in-depth structured interviews with journalists, editors and political analysts. The sample consists of the 7 most read web portals from BiH: 4 from the Federation of BiH and 3 from the RS, and the corpus totals 50 texts. A search used the keywords: Ukraine, Russia, aggression, attack, invasion, war, and the analyzed period is seven days from the beginning of the attack on Ukraine (from February 24, 2022) and seven days from the date of the first anniversary of the attack on Ukraine (from February 24 .2023). Indicators for analysis are: how the media decide what is newsworthy, how the media choose sources, how the media verify information and how the media shape the story (with special reference to how they shape it in relation to the agenda they set and the public opinion they shape). The goal is to question how much the Ukrainian crisis was used by the media to further polarize B&H society, and the general conclusion is that media reporting only partially fulfills the key roles of providing comprehensive, clear information, contextualizing events and educating the public. The interpretation of the events is selective and in accordance with the dominant narratives and, as such, does not contribute to a complete understanding of the events, and even less to a high-quality social dialogue. As a post-conflict society, Bosnia and Herzegovina should have a much greater sensitivity to the events in Ukraine, and the media should approach this topic with much more attention, responsibility and public interest. This applies equally to the quantity and quality of information available to citizens.

Keywords: media, polarization, Bosnia and Herzegovina, Ukraine

1. Uvod

Mediji, kao društveni agensi, u vremenu krize imaju izuzetno odgovornu i važnu ulogu, koja se odnosi kako na prijenos informacija o aktuelnim dešavanjima, tako i (još važnije) njihovu kontekstualizaciju, interpretaciju i edukaciju javnosti (Rus-Mol i Zagorac Keršner, 2005). No, u kontekstu

koncepta aktivnih publika (Hall, 1973, Kitzinger, 1999, Hromadžić i Popović, 2010), još je važnija njihova uloga kao platformi za javnu raspravu i, općenito, društveni dijalog. U trouglu: društveni akteri/agensi (Radojković i Stojković, 2004) – mediji – javnost, a u vremenu krize, mediji imaju mogućnost preuzimanja aktivne infomativne, interpretativne i edukativne uloge u funkciji i interesu javnosti, ali i kreiranja stavova javnosti u skladu ili u suprotnosti sa dominantnim društvenim narativima. Otud se smatra kako su mediji aktivni akteri informacijsko-komunikacijskih procesa, ne tek puki prenosioci informacija u kriznim situacijama (ali i općenito). Još jedna njihova važna uloga je uloga *gatekeepera*, koju Bittner (1996) opisuje kroz četiri elementa: oslanjanje (oslanjanje na treću stranu kod filtriranja informacija), ograničavanje (odlučivanje o tome hoće li nešto biti „pušteno“ u medije), širenje (poruka i informacija) i reinterpretacija (događaja, ali i informacija plasiranih o tim događajima). Sve ove (ali i mnoge druge) uloge i funkcije medija (poput *agenda setting* – stavljanja na javnu raspravu određenih događaja, tema i/ili pitanja ili *framing* – „uokviravanja“ informacija u određeni kontekst) pokazuju i moć i odgovornost medija u društvu, posebno u kriznim situacijama.

Kada, međutim, govorimo o tome kakvu ulogu i važnost mediji imaju u krizama, ovaj članak bazira se na normativne postavke medijskih društvenih uloga, odnosno oslanja na čikašku školu i njen utjecaj na medijske teorije. Kako navodi Jorgensen (2012), „čikaška škola dala je glas ideji da mediji i komunikacija imaju središnju ulogu u oblikovanju individualnog i kolektivnog života te u cementiranju identiteta i zajednica.“ i ova je koncepcija uglavnom vezana za anglo-američku školu mišljenja u odnosu na društvenu ulogu novinarstva, koja je, na izvjestan način, tokom razvoja komunikološke teorije i novinarske prakse postala umnogome općeprihvaćena. Hanitzsch et al. (2019), pak, u svom djelu *Worlds of Journalism: Journalistic Cultures of the World* daju kritiku na ovakvu normativnu postavku društvene uloge medija, naglašavajući globalni diverzitet medijskih kultura, odnosno raznorodnost žurnalističkih praksi širom svijeta (a koje se odnose na uredničku autonomiju, novinarsku etiku, povjerenje u medije kao društvene institucije i promjene u novinarskoj profesiji), uslovljene različitim političkim, društvenim i ekonomskim kontekstima. Drugim riječima, to kako novinarstvo kao institucionalnu praksu, kreiraju i re-kreiraju novinari i to kako doživljavaju svoju profesiju u različitim kontekstima nije univerzalno, iako se zadržava predanost nekim osnovnim zajedničkim profesionalnim normama i praksama. Iako u jugoistočnoj Evropi, uslijed društvenih i političkih, ali i ekonomskih specifičnosti, nije razvijen idealno-tipski model anglo-saksonskog tipa, odnosno postoje značajno drugačija obilježja medijske kulture i novinarske prakse, razlog zbog kojeg smo se opredijelili da u ovom

kontekstu slijedimo distinkciju normativne i stvarnosne društvene uloge medija odnosi se upravo na poštovanje nekih univerzalnih principa i postulata zajedničkim i za različite škole mišljenja o društvenoj ulozi novinarstva, a koje se odnose, prije svega, na poštovanje principa javnog interesa, kao koncepcije legitimnih potreba i individualnih interesa koji se mogu poopštiti (Habermas, 1981). U tom kontekstu, oslanjamo se na distinkciju između idealno-tipskog modela („kako bi mediji trebalo da rade“) i stvarnosnog modela („kako mediji rade“). Posebno se ta distinkcija odnosi na njihovu posredničku ulogu između društvenih aktera i javnosti (u stvarnosti je ona najčešće u interesu/koristi društvenih aktera, a u idealno-tipskom modelu u interesu javnosti), na njihovu ulogu *gatekeepera* (u stvarnosti se kod oslanjanja na treću stranu (izvore) primjenjuje *copy-paste* metod, informacije se ograničavaju shodno interesima medijskih vlasnika i sa njima povezanih elita, a događaju reinterpetiraju u skladu sa dominantnim društvenim narativima, dok bi u idealno-tipskom modelu trebalo da se događa upravo suprotno: istraživanje u svrhu kreiranja informacija koje su u javnom interesu i u skladu s potrebama javnosti).

Upravo se ova distinkcija između onoga što jeste i onoga kako bi trebalo biti u medijskom izvještavanju o krizi čini dostatnom polaznom osnovom za propitivanje načina na koje mediji portretiraju rusku invaziju na Ukrajinu. Već i površan pogled na, recimo, članke na web portalima upućuje na hipotezu da je medijsko izvještavanje o ratu u Ukrajini primjer slijeđenja dominantnih društveno-političkih narativa, stavljanja na agendu onih pitanja koja slijede te narative, uokviravanja informacija u skladu s njima i *gatekeepinga* koji filtrira i reinterpetira događaje u okvirima etabliranog sistema vrijednosti. Ne treba zanemariti ni aktivnu uloga publike, no obzirom da su medijski sistem, kao i publike, odnosno javnost, podijeljeni po teritorijalnim i etno-nacionalnim linijama, ovakva vrsta pristupa bosanskohercegovačkih medija i javnosti kriznoj situaciji u drugoj zemlji (Ukrajini) podržava i dodatno produbljuje polarizaciju društva.

2. Teorijska stajališta: društvena polarizacija i mediji

2.1. Pojam polarizacije u društvenom i komunikacijskom značenju

Pojam polarizacije, u značenju u kojem ga koristimo u ovom članku, odnosi se na rastuće podjele u društvu koje rezultiraju različitim obrascima interpretacije stvarnosti i političkih (i drugih) preferencija među stanovništvom. Polarizirana društva (Sunstein, 1999, Shmueli et al. 2006) unutar sebe ili među sobom imaju značajno različita i suštinski nepomirljiva

stajališta o nekim ključnim pitanjima društvene stvarnosti, a polarizacija se može javiti na različitim nivoima:

- *Interna polarizacija* – unutar jednog društva, odnosno njegove javne sfere;
- *Eksterna polarizacija* – između različitih društava, odnosno njihovih javnih sfera.

Kada se polarizacija dešava unutar jedne društvene zajednice, ukoliko njene različite društvene grupe ili podgrupe kontekstualiziraju neki zajednički predmet, tema ili informacije o njima na nepomirljivo različite načine, koji onemogućavaju da rezonovanje jedne grupe ima odjeka u drugim grupama, tada govorimo o *interpretativnoj polarizaciji*, u kojoj svaki pokušaj smislene debate o nekom zajedničkom predmetu ili temi biva onemogućen, jer različite (pod)grupe o njemu govore u potpuno različitim terminima (Shmueli et al. 2006).

Polarizacija se dešava kada „grupe koje inicijalno imaju tendenciju prema nečemu, odnosno usmjerene su u određenom pravcu bivaju u tome snažno podržane grupnim diskusijama“ (Isenberg, prema Sunstein, 1999). Savremena sociologija je na stajalištu da su moderna društva društva sukoba, dok je društvena polarizacija svojevrsna pretpostavka društvenog sukoba. Drugim riječima, u društvima u kojima postoji snažna polarizacija veća je (direktna ili latentna) opasnost od eskalacije sukoba. Polšek (2016) navodi dva ključna tipa sukoba u demokratskim društvima:

- *Segmentirani (cros-cutting)* – privremeni i lakše rješivi, jer ljudi o različitim stvarima imaju različita mišljenja, te se udružuju u kratkotrajne, stvarne ili virtualne, skupine kako bi ostvarili svoje interese;
- *Frontalni* – koje generiraju dvije bitno različite mase, klase ili ideologije; takvi sukobi mnogo su teže rješivi i mnogo češće eskaliraju u nasilne konflikte.

Polšek (2016), nadalje, smatra kako su, zapravo, misaone podjele uzrok polarizacije.

„Sociolozi strukturalističke provenijencije i suvremeni politički psiholozi kažu da je polarizacija neko opće obilježje našega uma: ona je najelementarniji i najjasniji sustav analize i kategorizacije svijeta – ona je sustav u kojem se najlakše snalazimo. Pa ipak ostaje pitanje zašto i kada se te *strukture mišljenja* pretvaraju u društvenu polarizaciju. Pogotovo ako smo svjesni političkih opasnosti koje nastaju kada se stanovništvo dijeli upravo na taj način.“

U tom kontekstu, jasno je da je veoma važna uloga informacija koje dobivamo, na individualnom, ali i društvenom nivou, odnosno uloga medija u razvijanju ili suzbijanju polarizacije društva. Ako novinarstvo i razmjenu informacija općenito u društvu smatramo procesom misaonog ovladavanja svijetom (Voćkić Avdagić, 1997), kvantitet i kvalitet informacija kojima nas ono opskrbljuje umnogome određuje način razumijevanja tog svijeta, kao i izgradnju odnosa u njemu, uključujući i usmjeravanje i svrstavanje ka nekom polu podijeljenih društava. Hall (1973) objasniti će to na način da je polarizacija nus-proizvod reprezentacije stvarnosti i ideologizacije komunikacija.

2.2. Medijski aspekti interpretativne društvene polarizacije

Navedene definicije i objašnjenje polarizacije nastoje pojasniti da različitost mišljenja i stavova *per se* ne podrazumijevaju polarizovanu javnost i društvo, odnosno da participativne zajednice u kojima aktive publike reaguju na dobivene informacije na različite načine ne znače nužno i polarizaciju. Ovdje je, jasnoće radi, potrebno podsjetiti na Hallov (1973) model dekodiranja poruka koji implicira da publika može mijenjati značenje dobivenih poruka da bi podržala društveni kontekst u kojem se nalazi. Polarizacija se, tako, javlja kada je i kodiranje i dekodiranje poruka u skladu sa društvenim kontekstom, a u kojem su stajališta o nekim temama dijametralno suprotna i nepomirljiva. Drugim riječima, i mediji svojim kreiranjem informacija (od izbora teme i izvora do uobličavanja informacije i njene kontekstualizacije) i aktivna publika svojim odnosom prema informacijama (od izbora medija do interpretacije i reinterpretacije informacija) (p)održavaju nepomirljive (ideološke i druge) razlike među određenim društvenim grupama. Participativna društva (Laughley, 2009) nisu, dakle, uvijek *a priori* imanentna otvorenom demokratskom modelu, ona nerijetko uključuju cijeli set problema, poput dezinformacija, govora mržnje i slično, koji su karakteristični za ideološku i interpretativnu društvenu polarizaciju.

Jedan od važnih specifikuma interpretativne polarizacije je i postojanje eho-komora, kao komunikativnih zajednica istomislećih pojedinaca nabaždarenih na prihvatanje isključivo onih sagovornika i onih informacija koje podržavaju njihova već kreirana stajališta ili se slažu s njima. Sunstein (1999) podsjeća da je upravo to mehanizam koji leži u osnovi grupne polarizacije, a odnosi se na „limitirani pool argumenata“ koji usmjerava članove grupe u određenom pravcu. U eho-komorama se događa hegemonija Gramscijevog tipa, odnosno marginalizacija i dokidanje alternativnih stavova i mišljenja i osnaživanje i podrška idejama i vrijednostima moćnih elita (Laughley, 2009). To je, na

izvjestan način, retribalizacija o kojoj je nekad govorio McLuhan (2008). Ono što se, dakle, događa u trouglu: društveni akteri – mediji javnost, a što potiče i održava interpretativnu polarizaciju je sljedeće:

- Društveni akteri, kao izvori informacija i kreatori javnog mnijenja, odnosno njegovi ključni agensi (u koje Radojković ubraja državu, političke stranke, interesne grupe kapitala, religijske zajednice itd.), ograničavaju resurse iz kojih mediji i javnost mogu uopće dobiti informacije, fokusirajući se na izgradnju, osnaživanje i održavanje dominantnih diskursa i narativa koji polariziraju društvo. U ovom kontekstu ključno je istražiti motive takvog pristupa, kao i njegove metode i tehnike (koje su uglavnom propagandnog tipa):
- Mediji kroz nametanje agende, selekciju izvora i uokvirivanje informacija podržavaju dominantne diskurse i narrative, odnosno polarizaciju društva. U ovom kontekstu ključno je istražiti šta je, uopće za medije *newsworthy* (vrijedno izvještavanja), koje izvore biraju, na koji način rade *fact-checking* (provjeru činjenica) i koje metode koriste u oblikovanju informacija;
- Aktivne publike, odnosno javnost(i), uprkos gotovo nelimitiranim mogućnostima za dolaženje do najrazličitijih informacija i mišljenja, kreiranjem eho-komora, postaju podložni selektivnosti ostalih društvenih aktera i medija, i kao takvi istovremeno i objekt i subjekt polarizacije društva.

Sve navedeno, kao strukturalni elementi i procesi koji su u podlozi društvene i političke polarizacije, posebno je problematično u kriznim situacijama.

3. Društvena i medijska polarizacija u Bosni i Hercegovini

3.1. Društvena polarizacija i medijski trendovi

Kada govorimo o Bosni i Hercegovini, njeno društvo (pa čak i postdejtonsko državno uređenje sa jednim centralizovani entitetom sa nacionalnim predznakom čak i u imenu – Republika Srpska i jednim decentralizovanim entitetom – Federacija Bosne i Hercegovine) ima sve karakteristike interne frontalne polarizacije. Naime, različiti stavovi, ideje i mišljenja i zvaničnih entitetskih politika, ali umnogome i građana u dva entiteta, dovedeni su do nepomirljivosti, kako vezano za unutrašnja pitanja (uključujući odnos prema prošlosti, ali i viziju budućnosti), tako i za međunarodne teme.

Polarizacija je, nadalje, zasnovana na etno-nacionalnim podjelama, što se reflektira ne samo u političkom segmentu, nego i u svim drugim³. Kapetanović (2015) smatra kako je polarizacija u BiH prisutna posebno u kontekstu kulture sjećanja, te navodi kako

„način na koji pojedine etničke skupine, mediji ili nevladine organizacije gledaju na događaje, zapravo je gledanje kroz prizmu moralnih vrijednosti koje se u sredini, sa kojom se identifikuju, smatraju ispravnim. U tom smislu, jedna etnonacionalna politika, kreirajući ove realnosti, zapravo kreira i mišljenja onih koji se poistovjećuju s njom i to, ustvari, utječe na memorizaciju ratnih događaja (kroz kulturu sjećanja).” (p.15)

Međunarodni zvaničnici također u svojim izjavama kao jedan od ključnih problema u Bosni i Hercegovini navode polarizaciju društva posebno po etničkim kriterijima.⁴

Kad je riječ o medijskoj polarizaciji, odnosno polarizaciji javnosti, Bosna i Hercegovina je očigledan primjer interpretativne polarizacije:

“Mediji u Bosni i Hercegovini su uglavnom podijeljeni po etnonacionalnim i političko-partijskim linijama, što se odražava na povjerenje i stav javnosti prema medijima. Iako je medijski sektor prezasićen brojnim medijskim kućama, one uglavnom ne odražavaju pluralizam medija, već selektivno medijsko izvještavanje i, ponekad, različita tumačenja istih događaja na osnovu etnonacionalnih i političko-partijskih linija te građani najčešće prate one medije koji podržavaju njihove stavove.” (Sokol, 2022.)

Neke od ključnih karakteristika medijske scene u BiH danas, a koje pokazuju duboko polarizovanu javnu sferu su sljedeće:

---

³ U obrazovanju, naprimjer, i dalje je prisutan model „dvije škole pod jednim krovom“ u kojima učenici različitih etničkih skupina pohađaju nastavu u različitim smjenama: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/5/404993.pdf>

⁴ „**Etnička polarizacija u BiH** može ozbiljno naštetiti europskom putu Bosne i Hercegovine, rekao je u intervjuu za Dnevni avaz europski parlamentarac **David McAllister**, jedan od vodećih njemačkih političara i visoki dužnosnik Kršćansko-demokratske unije (CDU) kancelarke Angele Merkel.“ Vidjeti: <https://www.jabuka.tv/david-mcallister-etnicka-polarizacija-je-ozbiljna-prijetnja-bih/>

- Informacijski kaos – veliki broj medija, ali realno vrlo nizak nivo medijskog pluralizma, kao i demokratskih principa⁵
- Ugrožavanje slobode, pluralizma i nezavisnosti medija – putem političkih pritisaka, ali i izmjene zakonske regulative koja ide u prilog nedemokratskim metodama pritiska na medije⁶, kao i SLAPP tužbi⁷;
- Cenzura i autocenzura – kao posljedica pritisaka⁸;
- Tabloidizacija medijskih sadržaja;
- *Shrinking space* – sužavanje javnog prostora za različitost mišljenja i alternativna gledišta, koje se dešava putem prijetnji, fizičkih i cyber napada na pojedince (kako novinare, tako i intelektualce, aktiviste, analitičare itd)⁹;

---

⁵ Prema The Economist demokratskom rankingu, BiH je 97 od 165 zemalja, uz opis zemlje kao „hibridnog režima“, što znači da još uvijek nije prisutna puna demokratija, a prisutan je nizak nivo političke kulture i građanskih sloboda

(<https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022-registration-confirmation>)

Prema RFI indeksu slobode medija, BiH je 67 od 180 zemalja, uz obrazloženje: „Mediji djeluju u relativno povoljnom pravnom okruženju, ali u izrazito nepovoljnom političkom i ekonomskom miljeu. Novinari se ne osjećaju zaštićeno dok rade svoj posao. Postoje velike razlike u slobodi medija i kvaliteti novinarstva u cijeloj zemlji.“ (<https://rsf.org/en/index>)

⁶ Kada je riječ o slobodi izražavanja u Bosni i Hercegovini, ona je zagarantovana Ustavom (https://www.ustavnisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf).

Međutim, u proteklih 28 godina od potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma i od završetka rata, većina istraživanja i podataka pokazuje da su ograničenja slobode izražavanja prisutna. To je osobito slučaj kada je riječ o slobodi medija, kao io akademskoj slobodi i digitalnoj slobodi. (<https://bosniaherzegovina.un.org/sites/default/files/2022-09/Report%20-%20Safety%20of%20journalists%20and%20access%20to%20information%20in%20Bosnia%20and%20Herzegovina%20-%20ENG.pdf>)

Sve do 2023. većina istraživanja govorila je da je zakonski okvir dobar na papiru, ali se slabo provodi. No, situacija u BiH pogoršala se nakon što je parlament Republike Srpske izglasao izmjene i dopune Krivičnog zakona Republike Srpske kojima se ponovno kriminalizira kleveta. (https://www.eeas.europa.eu/eeas/bosnia-and-herzegovina-statement-spokesperson-defamation-law-republika-srpska_en?s=51) Ovo nije bio prvi korak prema ograničavanju slobode izražavanja. U vrijeme pandemije COVID-19, 2020. godine, Vlada Republike Srpske donijela je Odluku o zabrani izazivanja panike i nereda za vrijeme vanrednog stanja na području Republike Srpske na inicijativu entitetskog Ministarstva unutarnjih poslova, što je bila mjera za sprječavanje kritika i rasprava (<https://www.slobodnaevropa.org/a/doktore-i-novinare-po-u%C5%A1ima-inov%C4%8Daniku/30546070.html>)

⁷ Broj SLAPP tužbi u period 2016 – 2021 u BiH je bio 40

(<https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Bosnia-Herzegovina/SLAPPs-in-Bosnia-and-Herzegovina-223589>). U 2023 godini zabilježene su 43 SLAPP tužbe

(<https://media.ba/bs/vijesti/case-u-evropi-zabiljezeno-preko-820-slucajeva-slapp-tuzbi>)

⁸ Kad je riječ o indeksu cenzure, BiH ima score 6, uz napomenu: slobode sužene (<https://www.indexoncensorship.org/index/index/>)

⁹ Prema Izvještaju UN-a o sigurnosti novinara i pristupu informacijama u BiH “Kršenja prava na slobodu izražavanja i prijetnje ili uporaba nasilja, uznemiravanja i zastrašivanja

- Porast prisustva govora mržnje u medijima i (posebno) na društvenim mrežama¹⁰
- Nizak nivo medijske pismenosti javnosti.

Ova kombinacija društvene polarizacije i brojnih ograničenja slobode izražavanja i medijskog pluralizma čini Bosnu i Hercegovinu takozvanom *fragile state*, pri čemu su građani često ograničeni u pristupu kvalitetnim informacijama, društvenom dijalogu i iskazivanju vlastitih stavova u javnom prostoru, a izuzetno podložni dezinformacijama, propagandi i ograničenjima slobode javne riječi.

---

usmjerenih na novinare zahtijevaju sveobuhvatan odgovor na rješavanje strukturalnih i novonastalih pitanja koja utječu na neovisnost medija i sigurnosti novinara.”

(<https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2021/12/BIH-ENG.pdf>)

Prema Indeksu sigurnosti za Zapadni Balkan za 2020. godinu, Bosna i Hercegovina je druga najlošije rangirana zemlja u subregiji po pitanju sigurnosti novinara i slobodnog rada medija (<https://sarajevotimes.com/physical-attacks-and-death-threats-against-journalists-in-bih/>).)

U 2022. godini Udruženje novinara BH novinari prijavilo je ukupno 79 slučajeva napada na novinare, od čega jedan fizički napad i sedam prijetnji smrću. U martu 2023. godine, nedugo nakon što je predsjednik RS entiteta u BiH izvrjeđao novinare koji su se protivili njegovoj ideji da se zakon o kleveti unese u Kazneni zakon RS i nazvao ih “spodobama”

(<https://srpskainfo.com/onaj-vukelic-i-neke-druge-spodobe-dodik-ovako-naziva-novinare-i-istovremeno-uređuje-oblast-klevete-u-srpskoj-video-foto/>) (jedan od njih je Siniša Vukelić, predsjednik Kluba novinara u Banjoj Luci) oštećena je imovina (automobili) dvojice novinara u Banjoj Luci Aleksandru Trifunoviću i Nikoli Morači. “Osjećamo se nesigurno”, rekli su Trifunović i Morača nakon incidenta. (<https://media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/osteceni-automobili-novinara-morace-i-trifunovica>). Također, novinare i LGBTQ aktiviste napali su huligani u Banjoj Luci. (<https://apnews.com/article/bosnia-serb-lgbt-assault-2bd5a4836f047fe88ff039ee2f190af7>)

¹⁰ Prijetnje se često događaju u online okruženju i na društvenim mrežama, a usmjerene su na ušutkavanje ne samo novinara, već i drugih istaknutih pojedinaca koji sudjeluju u javnom životu i javnoj sferi u Bosni i Hercegovini. Kampanje klevetanja na internetu provode trolovi obično podržani od strane političkih stranaka (koje službeno poriču bilo kakvu odgovornost ili povezanost s pojedincima i grupama koji napadaju novinare i istaknute pojedince na internetu). Generalno, govor mržnje je u porastu u BiH, posebno na društvenim mrežama, poput Facebooka i Twittera. U izvještaju Reporting Diversity Networka u 2020. godini govor mržnje, zajedno s kampanjama dezinformiranja koje se šire online, bili su najistaknutiji slučajevi zastrašivanja pojedinaca i manjinskih skupina

(<https://www.reportingdiversity.org/wp-content/uploads/2022/07/Monitoring-Report-on-Hate-Speech.pdf>)

Jedan od najistaknutijih slučajeva online trolova je Jasmin Mulahusić, protiv kojeg Tužiteljstvo BiH više od godinu dana vodi istragu zbog sumnje da je počinio kazneno djelo izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje. mržnje, razdora i netrpeljivosti. On svojim objavama na svom Facebook profilu cilja i vrijeđa desetine novinara iz Bosne i Hercegovine. Meta njegovih objava su novinari Al Jazeera Balkans, Televizije N1, Face TV, Radija Slobodna Europa i slobodni novinari (<https://safejournalists.net/bh-journalists-jasmin-mulahusic-must-be-sanctioned-for-spreading-hatred-towards-journalists/>)

4. Izvještavanje o ratu u Ukrajini i refleksije na Bosnu i Hercegovinu

4.1. Pristup i metod

Istraživanje za potrebe ovog članka zasnovano je na metodi analize sadržaja i dubinskim strukturiranim intervjuima sa novinarima, urednicima i političkim analitičarima.

Analiza sadržaja odnosila se na članke iz bosanskohercegovačkih web portala, ciljano selektujući one vezane za rat u Ukrajini, pri čemu su kao indikatori korištena sljedeća pitanja:

- Jesu li članci autorski ili preneseni?
- Ko su izvori informacija?
- Koji je broj korištenih izvora?
- Koja vrsta terminologije se koristi?
- Kreira li se poveznica sa bosanskohercegovačkim društvom i ratom?

Ovo su, općenito, najčešće korišteni indikatori u većini monitoringa medija u BiH, što omogućava komparabilnost istraživačkih nalaza. Također, ovi indikatori (vezani za izvore informacija) ukazuju na neke trendove važne za doprinos medijskog izvještavanja o Ukrajini polarizaciji bh. društva, putem copy-paste prenošenja dezinformacija, neprovjeravanja izvora što također doprinosi širenju pro-ruskog narativa i lažnih vijesti, te omogućavaju da razumijemo na koji način priroda medija i entitet iz kojeg dolaze utiču na narative (indikatori vezani za terminologiju). U tom smislu, indikatori su predefinirani, a time je i predefiniran kodni list.

Uzorak čini 7 web portala iz BiH: 4 iz Federacije BiH i 3 iz RS¹¹, a korpus ukupno 50 tekstova. Ovdje je potrebno naglasiti da u Bosni i Hercegovini, prema posljednjem istraživanju (Osmančević et al. 2021), postoji 615 web portala, no nemaju svi jednak utjecaj i doseg do publike. Odabrani web portali koji su korišteni u ovoj analizi spadaju u najčitanije u oba entiteta. Također, oni uključuju i „digital native“ portale (one koji nemaju drugu formu, poput printane, radijske ili televizijske), kao i portale koji su dodatna platforma tradicionalnih medija (printanih i TV), te jedan portal koji je pod domenom

---

¹¹ Klix.ba, avaz.ba, faktor.ba, raport.ba iz Federacije BiH i rtrs.tv, nezavisne.com i blic.rs/republikasrpska iz RS

srbijskog portala, a koji je odabran budući da istraživanja¹² pokazuju da se značajan broj dezinformacija iz Rusije prenosi upravo preko medija iz Srbije. Uzorak je, dakle, prigodničarski, a kriteriji za izbor portala bili su:

- Čitanost;
- Veza sa drugim tipom medija (štampa i TV – javni i privatni);
- Veza sa medijima drugih zemalja.

Ovakvim izborom postignuta je reprezentativnost uzorka, jer se radi o onim portalima koje publika najviše prati, preko portala novina i TV stanica u analizu su uključeni i sadržaji tih medija, a uključen je i medij iz zemlje iz koje dolazi značajan dio proruskih (dez)informacija o Ukrajini.

Korištena je pretraga po ključnim riječima: Ukrajina, Rusija, agresija, napad, invazija, rat, a analizirani period je sedam dana od početka napada na Ukrajinu (od 24.2. 2022.) i sedam dana od datuma prve godišnjice napada na Ukrajinu (od 24.2.2023.). Navedena dva perioda izabrana su kao dva datuma kada je najfrekventnije i najintenzivnije izvještavanje o Ukrajini.

Dubinski intervjui provedeni su sa ukupno 20 novinara, urednika i političkih analitičara, s ciljem da se dobije uvid u načine na koje mediji odlučuju što je vrijedno vijesti, kako mediji biraju izvore, kako mediji provjeravaju informacije i kako mediji oblikuju priču (s posebnim osvrtom na to kako je oblikuju u odnosu na agendu koju postavljaju i javno mnijenje koje oblikuju). Cilj je bio propitati koliko su ukrajinsku krizu mediji iskoristili da dodatno polariziraju bh. društvo. U navedenom uzorku sedam je predstavnika analiziranih portala, pet predstavnika drugih medija, te osam analitičara i istraživača medija. Od 12 predstavnika medija 5 je urednika i 7 novinara. Ovako strukturiran uzorak za intervjue omogućio je takozvani „pogled izvana“ (analitičari i istraživači) i „pogled iznutra“ (novinari i urednici). Bilo je važno imati u uzorku i novinare i urednike, jer je njihov set kriterija u pogledu vjesnovrijednosti događaja unekoliko različit, a izabrani su ne samo web portali, nego i drugi mediji koji nisu bili predmet analize, kako bi se uporedila njihova iskustva sa uposlenima na portalima.

4.2. Neki od istraživačkih nalaza

Analiza članaka na web portalima pokazala je da postoji interpretativna polarizacija koja je zasnovana na entitetskim podjelama, a reflektira se kroz terminologiju i izvore koji se koriste pri izvještavanju o Ukrajini. U tom

---

¹² Vidjeti. Raskrinkavanje - Serijal Raskrinkavanja: Narativi o invaziji na Ukrajinu

kontekstu, portale sa sjedištem u Federaciji BiH možemo smatrati pro-ukrajinskim, a medije sa sjedištem u Republici Srpskoj pro-ruskim.

Kad je riječ o terminologiji, za opis rata u Ukrajini u portalima sa sjedištem u RS koriste se sljedeći termini:

- Vojna operacija Rusije
- Specijalna operacija Rusije
- Vojna akcija Rusije
- Vojno djelovanje Rusije.

Pojedinačno, web portali koriste ove pojmove kombinovano, pa će tako u nekim vijestima koristiti termin „vojna operacija“, a u drugim „vojna akcija“ (Nezavisne.com) ili „specijalna operacija“ na samom početku napada na Ukrajinu i „vojna akcija“ kasnije (rtrs.tv).

Portali sa sjedištem u Federaciji BiH koriste termine:

- Ruska invazija
- Ruska ofanziva
- Ruska agresija

I u opisu dešavanja u Ukrajini postoji razlika, budući da portali iz Federacije koriste termine poput: „genocid“, „horor“, „destrukcija“, a portali iz RS termine: „oslobodena teritorija“, „porazena Ukrajina“ i slično.

Kad je riječ o indikatoru „terminologija“, procentualno izražene razlike u korištenju pojmova su sljedeće:

Termini	Mediji iz Federacije BiH	Mediji iz RS
Agresija	54%	0%
Invazija	32%	1%
Ofanziva	12%	2%
Vojna operacija	0%	36%
Vojna akcija	1%	28%
Vojno djelovanje	1%	24%
Specijalna operacija	0%	9%

Tabela 1: Korištenje različite terminologije

Kad je riječ o broju izvora, najveći broj članaka sadrži samo jedan izvor, potom slijede članci sa dva izvora (od kojih većina sadrži saglasne, a ne oprečne izvore), dok je najmanji broj članaka sa više od tri izvora. Treba naglasiti i da je značajn udio članaka u kojima uopće nije naveden izvor.

Izvori	Broj	Procenat
Nijedan nije naveden	14	28%
Jedan	19	38%
Dva	10	20%
Tri ili više	7	14%

Tabela 2: Broj korištenih izvora

U nekim člancima navodi se više izvora i sa ruske i sa ukrajinske strane, no, generalno govoreći, portali iz RS zasnivaju svoje priče većinski na ruskim, a portali iz Federacije većinski na ukrajinskim i zapadnoevropskim izvorima. Izvori koji se najčešće koriste s ruske strane su: rusko Ministarstvo odbrane, ruske medijske agencije, ruski zvaničnici, dok su izvori s ukrajinske strane predsjednik Zelenski, kao i zapadnoevropski mediji. U ovom kontekstu važno je napomenuti da je većina sadržaja na web portalima prenesena iz drugih medija, obzirom da nijedan od navedenih medija nema svoje dopisnike u Rusiji ili Ukrajini. Članci, zapravo, nisu autorski, iako su neki od njih kompilacija sadržaja različitih agencija.

Vrsta izvora	Broj	Procenat
Ruske ili ukrajinske agencije	27	54%
Ruski ili ukrajinski zvanični izvori	14	28%
Zapadnoevropski mediji	7	14%
Kompilacija različitih izvora	2	4%

Tabela 3: Vrsta izvora

U ovisnosti od izvora su i teme kojima se priče bave: dok web portali iz Federacije BiH akcentiraju ljudsku dimenziju patnje i stradanja, prikazujući razorene gradove, prenoseći izjave ukrajinskih izbjeglica i slično, portali iz RS uglavnom opravdavaju ruske napade i prenose priče o uspjesima ruske vojske. Posmatrano u cjelini, možemo reći da prosječan čitalac koji koristi samo web portale iz entiteta u kojem živi (a ranija istraživanja korisničkih navika, kako je već objašnjeno, upravo pokazuju takav pristup konzumenata web portala i njihovo zatvaranje u eho-komore i rijetko „prelaženje entitetskih granica“ i u nelimitiranom internetskom prostoru), dobiva vrlo monolitne informacije, bez raznorodnosti izvora, pluralizma stavova i višedimenzionalnih. To dodatno polarizira javnost.

Intervjui sa novinarima, urednicima i političkim analitičarima trebalo je da dodatno osvijetle ovaka pristup medija, pogledom „iznutra“. Neki od stavova koje smo dobili u istraživanju su sljedeći:

- Ispitanici smatraju kako u Bosni i Hercegovini postoji polarizacija društva, koja se dešava po dva osnova: etno-teritorijalni i ideološki:
„Građani to nazivaju entitetske podjele ili političke razlike, ali se, suštinski radi o tome da je BiH polarizirana po etničkim linijama, linijama razdvajanja entiteta i po ideologijama koje građani slijede.“ (novinar javnog servisa)

„Politička polarizacija dešava se u javnom prostoru i političari je u velikoj mjeri ne samo podržavaju, nego i proizvode i ona im je dominantan model djelovanja i obraćanja. Vrlo mali broj njih obraća se svim građanima, velika većina „svojim“ etničkim grupama i svojim glasačima.“ (politički analitičar).

- Interpretativna polarizacija u medijima i u javnosti je u velikoj mjeri prisutna u BiH:
„Dva ključna pitanja oko kojih teško da postoji i minimum konsenzusa: jedan je nedavna prošlost i događaji vezani za rat u Bosni i Hercegovini, a drugi je vizija budućnosti zemlje.“ (novinar web portala)

„Vrlo je malo dešavanja i osoba koje se tretiraju u medijima, a da su interpretirani na isti način u većini medija, odnosno da su imali isti tretman. Informacije se nerijetko uklapaju u dominantni narativ i unaprijed određeni kontekst i to dodatno dijeli ionako već podijeljenu javnost.“ (politički analitičar).

- Rat u Ukrajini se prenosi posredno, preko drugih medija, najčešće agencija i u tom smislu različiti mediji biraju različite izvore, ali i sadržaje koje će prenijeti.
„U medijima koji prenose ruske agencije ima veliki broj dezinformacija i ruske propagande i vrlo malo sadržaja koji govore o patnjama Ukrajinaca. Jasno je da je ton izvještavanja unaprijed određen, želi se prikazati uspjeh Rusije i prema tome se i „kroje“ informacije.“ (urednik medija)

„Agencije sa Zapada i ruske agencije na dva potpuno različita načina prenose zbivanja u Ukrajini. Ovisno o tome koje od njih se koriste, a sve se koriste po principu copy-paste, građani dobivaju i informacije.“ (novinarka javnog servisa)

- Mediji biraju izvore, ali i informacije, prema unaprijed postavljenoj agendi i višestruki *fact-checking* je vrlo rijedak.

„Niko i ne može, zapravo, provjeriti bilo šta, jer nema svoje ljude na terenu. A i nema zelje da se provjerava, jer se unaprijed opredijeli za neki izvor i unaprijed smatraju informacije provjerenim.“ (politički analitičar)

„Vrlo je jasna agenda nekih medija i strana koju zauzimaju. RTRS je, naprimjer, na dan početka ruske invazije na Ukrajinu emitovao film Olivera Stouna o Putinu i već je tada bilo jasno na kojoj su oni strani. Kada se tako postave stvari onda je nemoguće očekivati da takav medij ne uklapa informacije i ne bira izvore jednostano.“ (novinarka web portala)

- Iako se, kako vrijeme odmiče, interes za priče iz i o Ukrajini smanjuje, i dalje je prisutna selektivnost i uokvirivanje informacija prema postojećim dominantnim narativima, što dodatno polarizuje i bh. društvo.

„Nema puno tematskih priča, ali i ove vijesti koje građani dobivaju su dovoljne da ih prvo zbune, a onda podijele. Mislim da vrlo malo ljudi suštinski razumije šta se tamo dešava, ali su veoma spremni zauzeti strane.“ (novinar javnog servisa)

„Građani dobivaju selektivne informacije, vrlo im je teško da se snađu. Ali, po komentarima na vijesti na portalima vidimo koliko su i oni ostrašćeni u diskusijama o nečemu o čemu ne znaju dovoljno.“ (politička analitičarka).

I ovaj kratki uvid u neke od istraživačkih nalaza pokazuje selektivnost medija u skladu s unaprijed postavljenim agendama, a na čemu se onda zasniva i broj i izbor izvora i oblikovanje sadržaja. Iako se eksplicitno ne može dokazati poveznica između medijskog izvještavanja o Ukrajini i dodatne polarizacije

bh. društva (s obzirom na to da se može naći vrlo malo sadržaja koji direktno povezuju BiH i Ukrajinu), jasno je da je rat u Ukrajini jedno od pitanja o kojem podijeljena javnost teško može postići konsenzus. U tom kontekstu mogli bismo reći da ovo pitanje više pokazuje, ali i produbljuje postojeću polarizaciju društva.

5. Zaključak

Kada govorimo o ratu u Ukrajini, kao kriznoj situaciji koja se reflektira i na Bosnu i Hercegovinu, jasno je da izvještavanje medija tek djelimično ispunjava ključne uloge obezbjeđivanja sveobuhvatnih, jasnih informacija, kontekstualizacije događaja i edukacije javnosti. Interpretacija događaja je selektivna i u skladu sa dominantnim narativima i, kao takva, ne doprinosi razumijevanju dešavanja u potpunosti, a još manje kvalitetnom društvenom dijalogu.

Kao postkonfliktno društvo, Bosna i Hercegovina bi trebala imati mnogo veći senzibilitet za dešavanja u Ukrajini, a mediji bi trebali s mnogo više pažnje, odgovornosti i javnog interesa pristupati ovoj temi. To se podjednako odnosi i na kvantitet i na kvalitet informacija koje su građanima dostupne. Istraživanje na relativno malom uzorku medijskih sadržaja pokazuje kako je kvantitet informacija nešto veći uglavnom „prigodničarski“, odnosno na one datume koji označavaju godišnjicu početka rata u Ukrajini, kao i onda kada se dogode neke ekstremno dramatične situacije, ali je i tada kvalitet informacija nedostatan. Uglavnom se radi o copy-paste sadržajima ili sadržajima koji su kompilacija agencijskih vijesti i izjava ruskih i ukrajinskih zvaničnika, a mnogo manje o „human touch“ pričama o životu u napadnutoj Ukrajini i patnjama građana pogođenih ratom. Također, jasno je da gotovo nikakvog fact-checkinga nema, što priznaju i sagovornici u istraživanju, te se sadržaji prenose iz selektiranih izvora uglavnom bez uredničke intervencije. Selekcija izvora, kao i samih informacija slijedi polarizaciju bh. društva, pa je interpretacija istih događaja značajno različita u Federaciji BiH i u RS.

Iako se ovaj članak nije bavio propitivanjem načina na koje mediji oblikuju javno mnijenje u Bosni i Hercegovini kada je riječ o ratu u Ukrajini, jasno je da je medijsko izvještavanje u potpunosti komplementarno sa postojećim političkim i društvenim podjelama. U istraživanje smo ušli s pretpostavkom da medijsko izvještavanje o krizi u Ukrajini dodatno produbljuje internu, frontalnu i interpretativnu polarizaciju bh. društva, za šta smo uspjeli pronaći tek posredne dokaze. Ono što je, međutim, izvjesno je da je u internu polarizaciju društva, u kojoj su građani zatvoreni u svoje eho-komore i vrlo teško postižu konsenzus o nekim ključnim pitanjima, odnosno u dominantne narative bh. društva, uklopljeno i izvještavanje o Ukrajini.

Nakon početka izraelskog genocida u Gazi, interes medija i javnosti za dešavanja u Ukrajini je evidentno smanjen. Stoga bi za daljna istraživanja zanimljivo moglo biti pitanje koliko polarizaciji bh. društva doprinosi medijsko izvještavanje o Gazi (i globalnih medija, ali i lokalnih, odnosno bosanskohercegovačkih), te bi značajno bilo uporediti trendove medijskog izvještavanja o ova dva trenutno aktuelna ratna područja: Ukrajine i Gaze. To bi dalo šireg uvida u način na koji globalne krize, odnosno medijsko izvještavanje o njima, utiču na Bosnu i Hercegovinu i unutrašnju polarizaciju bh. društva.

6. Literatura

1. Bittner J.R. (1996). *Mass Communication*. NY: Allyn & Bacon
2. Habermas J. (2017). *Teorija komunikativnog djelovanja*. Beograd: Akademska knjiga.
3. Hall S. (1973). *Encoding and Decoding in the Television Discourse*. Birmingham: University of Birmingham.
4. Hanitzsch T., Hanusch F., Ramaprasad J. I de Beer A.S. (2019). *Worlds of Journalism: Journalistic Cultures Around the Globe*. NY: Columbia University Press.
5. Hromadžić H. i Popović, H. (2010). Aktivne medijske publike: razvoj koncepta i suvremeni trendovi njegovih manifestacija u *Medijska istraživanja*, vol. 16, br. 1, 2010, str. 97-111.
6. <https://apnews.com/article/bosnia-serb-lgbt-assault-2bd5a4836f047fe88ff039ee2f190af7>
7. <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2021/12/BIH-ENG.pdf>
8. <https://bosniaherzegovina.un.org/sites/default/files/2022-09/Report%20-%20Safety%20of%20journalists%20and%20access%20to%20information%20in%20Bosnia%20and%20Herzegovina%20-%20ENG.pdf>
9. <https://media.ba/bs/vijesti/case-u-evropi-zabiljezeno-preko-820-slucajeva-slapp-tuzbi>
10. <https://media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/osteceni-automobili-novinara-morace-i-trifunovica>
11. <https://rsf.org/en/index>
12. <https://safejournalists.net/bh-journalists-jasmin-mulahusic-must-be-sanctioned-for-spreading-hatred-towards-journalists/>
13. <https://sarajevotimes.com/physical-attacks-and-death-threats-against-journalists-in-bih/>
14. <https://srpskainfo.com/onaj-vukelic-i-neke-druge-spodobe-dodik-ovako-naziva-novinare-i-istovremeno-uredjuje-oblast-klevete-u-srpskoj-video-foto/>

15. <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Bosnia-Herzegovina/SLAPPs-in-Bosnia-and-Herzegovina-223589>
16. https://www.eeas.europa.eu/eeas/bosnia-and-herzegovina-statement-spokesperson-defamation-law-republika-srpska_en?s=51
17. <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022-registration-confirmation>
18. <https://www.indexoncensorship.org/index/index/>
19. <https://www.jabuka.tv/david-mcallister-etnicka-polarizacija-je-ozbiljna-prijetnja-bih/>
20. <https://www.osce.org/files/f/documents/2/5/404993.pdf>
21. <https://www.reportingdiversity.org/wp-content/uploads/2022/07/Monitoring-Report-on-Hate-Speech.pdf>
22. <https://www.slobodnaevropa.org/a/doktore-i-novinare-po-u%C5%A1ima-i-nov%C4%8Daniku/30546070.html>
23. https://www.ustavnisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINI_NE_bos.pdf
24. Jorgensen K.W. (2012). *The Chicago School of Sociology and Mass Communication Research: Rise, Rejection, Incorporation and Rediscovery*. UK: Cardiff University Press
25. Kapetanović D. (2015). *Između sjećanja, poricanja i zaborava: Tri studije slučaja o kulturi sjećanja u BiH 20 godina nakon rata*. Sarajevo: FES
26. Kitzinger J. i Barbour R. (1999). *Developing Focus Group Research: Politics, Theory and Practice*. NY: Sage
27. Laughley D. (2009). *Media Studies: Theories and Approaches*. London: Kamera Books.
28. Mc Luhan M. (2008). *Razumijevanje medija: mediji kao čovjekovi proizvođači*. Zagreb: Golden marketing
29. Polšek D. (2016). Uzroci društvene polarizacije u *Vijenac* 578/2016.
30. Radojković M. Stojković B. (2009). *Informaciono-komunikacioni sistemi*. Beograd: Clio
31. Rus-Mol Š. Zagorac-Keršer A.J. (2005). *Novinarstvo*. Beograd: Clio
32. Schmueli D. Elliot M. Kaufman S. (2006). Frame Changes and the Management of Intractable Conflicts u: *Conflict Resolution* 24/II/2006.
33. Sokol A. (2021). *Polarizirano povjerenje javnosti u medije i društvene mreže u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: SEENP i Media Centar
34. Sunstein C. (1999). *The Law of Group Polarization*. Olin program in Law and Economics Working Paper: https://chicagounbound.uchicago.edu/law_and_economics/542/
35. Voćkić Avdagić J. (1997). *Razvoj savremenih komunikacijskih procesa i sistema i bosanskohercegovačko društvo i država*. Sarajevo: FPN